

УДК 811.133.1'177

УСНА ТА ПИСЬМОВА ФОРМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ВАРІАНТИ ЇХ РОЗУМІННЯ

Касіян Г. В.

Статтю присвячено аналізу матеріалу суспільно-політичної тематики в усному та письмовому дискурсах з точки зору норм і правил мовленнєвого етикету. Основна увага приділена питанню інтерпретації усних теледебатів в різних газетних публікаціях з метою виявлення основних смислових змін первинного змісту, яких він зазнає в писемній формі викладу по відношенню до його аутентичного усного породження.

Ключові слова: дискурс, функціональний стиль, теледебати, мовленнєвий етикет, ввічливість.

Статья посвящена анализу материала общественно-политической тематики в устном и письменном типах дискурса с точки зрения норм и правил речевого этикета и вежливости. Особенное внимание уделяется изучению интерпретации текстов теледебатов журналистами современных французских газет с целью исследования, каких видоизменений приобретает их содержание в публицистическом стиле подачи по отношению к его аутентичному устному продуцированию.

Ключевые слова: общественно-политический дискурс, функциональный стиль, теледебаты, речевой этикет, вежливость.

The article is devoted to the examination of socio-political material in oral and written types of discourse from the position of speech etiquette and politeness. The special attention is spared to the analyzing of debates text interpretation in contemporary editions in order to determine their main changes in publicist style.

Key words: social-political discourse, functional style, debates, speech etiquette, politeness.

Аналіз суспільно-політичного дискурсу як структурно-діяльнісного соціального явища, основними компонентами якого є мова та соціальний контекст її використання, зумовлюється як необхідністю проведення міждисциплінарних студій, так і інтересом до особливостей його функціонування в усній та письмовій формах.

Мета цієї розвідки – проаналізувати розбіжність між первинним і вторинним змістом мовленнєвих актів з точки зору збереження етикетних форм ввічливості в писемних варіантах одного з різновидів усного суспільно-політичного дискурсу, яким є теледебати. **Завдання**, які випливають з даної мети, передбачають розгляд усної та письмової форм суспільно-політичного дискурсу та функціональних стилів, що його обслуговують, для зіставлення комунікативних ситуацій усного суспільно-політичного дискурсу з їх писемними інтерпретаціями в публіцистичних публікаціях. Обраний для дослідження матеріал досі не розглядався під зазначеним кутом зору, що й зумовлює **актуальність** даної розвідки.

Російська дослідниця О. І. Шейгал доводить своїми науковими працями, що будь-який матеріал, в якому йдеться про політику, слід вважати “політичним дискурсом” [7, с. 36]. Це дає підстави твердити, що суспільно-політичний дискурс, як і політичний, не обмежується лише діалогічним мовленням суб’єктів спілкування. Н. В. Кондратенко зазначає, зі свого боку, що політичний дискурс залежно від формальних, комунікативних, інтенціональних та інших чинників, має різні прояви. Авторка класифікує політичний дискурс за формою його подання (“усний та писемний”), за чинником мовця (“адресантно прямий та опосередкований”), за метою (“інформативний, спонукальний, іміджевий, мотиваційний, експресивний”), за чинником адресата (“особисто та масово адресований”), за сферою функціонування (“телевізійний, газетно-журнальний, радіо-, рекламний, PR”) [5, с. 2–13]. Зазначені характеристики можна екстраполювати й на

суспільно-політичний дискурс, та дійти висновку, що до категорії усного суспільно-політичного дискурсу належать інтерв'ю з політиками, їхні промови, політичні теледебати, а до категорії письмового суспільно-політичного дискурсу належать тексти, що відносяться до політичної тематики й оприлюднені через засоби масової інформації (далі ЗМІ).

Говорячи про тексти ЗМІ, не можна оминати питання характерних рис публіцистичного дискурсу. Наукова література, що присвячена цьому типу дискурсу, трактує його як окремий функціональний стиль, якому притаманні такі ознаки: а) економія мовних засобів, лаконічність викладу в поєднанні з інформаційною насиченістю; б) відбір мовних засобів за принципом їх зрозумілості; в) наявність суспільно-політичної лексики, переосмислення лексики інших стилів; г) використання типових для стилю мовних стереотипів, кліше; ґ) жанрова різноманітність і пов'язана з цим різноманітність стильового використання мовних засобів [4].

Вивчаючи матеріал статті *“Les moments clés du débat Hollande-Sarkozy”*, що була опублікована в газеті **Le Monde** після того, як відбулися теледебати, бачимо, що поданий тут матеріал починається з фрази: *Dans un débat particulièrement tendu, voire violent, les deux ultimes candidats à la présidentielle, Nicolas Sarkozy et François Hollande, se sont affrontés, mercredi 2 mai, opposant deux visions de la France, de l'Europe et de la stature présidentielle.* З цього вже можна зрозуміти, що правила ввічливості порушувались опонентами неодноразово (*“débat particulièrement tendu, voire violent”*), хоча це формулювання не передає й частини тих емоцій, що вирували між співрозмовниками.

Після представленої вище фрази автор статті викладає інформацію поділивши її на тематичні підрозділи, першим за яких є **“Les attaques personnelles”**. З самої назви стає ясно, що мова йдеться про те, як опоненти докоряють та звинувачують один одного. Для ілюстрації озвучених в ході дебатів словесних нападів, автор обирає такі репліки з наявним докором: *“Quand on m'a comparé à Franco, à Pétain, à Laval, et pourquoi pas Hitler, vous n'avez pas dit un mot [...] Quand Mme Aubry me traite de Madoff et que le leader de la famille ne dit rien, c'est qu'il cautionne”, a d'emblée reproché Nicolas Sarkozy à François Hollande* (М 03.05.2012). З точки зору правил ґречної поведінки дане висловлення є ввічливим, адже адресат використовує етикетний маркер *vous* та непряму мовленнєву конструкцію негативної ввічливості *“vous n'avez pas dit un mot”* і *“que le leader de la famille ne dit rien”* для того, щоб зменшити комунікативний тиск на співрозмовника та зовнішньо мінімізувати своє незадоволення. Але, якщо порівняти зафіксований на письмі варіант з усним відеоматеріалом, можна констатувати, що поза увагою залишається інтонація, приглушений голос, стискання губ Н. Саркозі, характерні паузи після кожної ритмічної групи тощо. Цим імпліцитно экс-президент Франції акцентує увагу на надзвичайній несправедливості та недостойній поведінці його адресанта. І тому звинувачення Ф. Оланда свого співрозмовника, у тому, що останній робить з себе жертву, здається цілком прогнозованим: *“M. Sarkozy, vous aurez du mal à passer pour une victime”, lui a répondu le candidat socialiste avant de condamner “tous les excès ” et de rappeler que lui aussi avait été victime d'attaques personnelles – “j'ai eu droit à tous les animaux du zoo, j'ai eu droit à toutes les comparaisons les moins flatteuses”* (М 03.05.2012). Варто звернути увагу й на те, що в силу об'єктивних причин, журналіст значно скорочує обсяг реплік зі взаємозвинуваченнями кандидатів у президенти. Відповідно, втрачається той важливий структурний компонент, що не погоджуючись, опоненти перебувають один одного та навіть говорять одночасно. Зокрема, Ф. Оланд звинувачує Н. Саркозі в небажанні співрозмовника припинити висловлювання несправедливих докорів, на що нинішній экс-президент Франції реагує етикетною конструкцією побажання, яку можна розцінити як прояв гіперувічливості.

François Hollande: *Ce n'est pas vrai.*

Nicolas Sarkozy: *Je termine.*

François Hollande: *Je vous laisse terminer puisque vous voulez aller plus loin. Allez-y.*

Nicolas Sarkozy: Non, je ne veux pas aller plus loin. Je ne tiens pas à vous manquer de respect (Pr 03.05.2012).

Публікацію того самого уривка з теледебатів під заголовком *“Insultes et dérapages des partisans”* знаходимо також в іншому французькому виданні – **Le Parisien** (P 02.05.2012). Цікавим є те, що цитати обрані здебільшого ті самі, що свідчать про те, що саме ці висловлення сприймаються як найяскравіша ілюстрація особистих політичних атак опонентів. Отже, не дивлячись, на формальне використання співрозмовниками етикетних мовленнєвих конструкцій, істинний зміст реплік, продемонстрованих вище, свідчить про яскраве як особистісне, так і політичне протистояння з обох боків. Не можна оминати й того факту, що опоненти далеко не завжди дотримуються норм офіційно-ділового стилю, адже ним не передбачається викладення інформації суб'єктивного та особистісного характеру, до чого вдаються учасники дебатів.

Наступне питання, якого торкається автор статті *“Les moments clés du débat Hollande-Sarkozy”* – це проблема зайнятості населення Франції. Журналіст коротко вводить читачів у курс справи, зазначаючи: *Après cette passe d'armes sur le ton de la campagne, MM. Sarkozy et Hollande sont entrés dans le vif du débat avec le premier thème prévu : l'emploi. Sur ce sujet, les deux candidats ont opposé deux visions du problème [...].* Далі автор презентує докір Ф. Оланда, в якому той засуджує потенційні кроки свого опонента: *“Cette TVA que vous allez imposer va prélever du pouvoir d'achat. J'ai fait le calcul : 300 euros pour un couple de smicards, voilà ce que va être le prélèvement annuel que vous allez infliger”, a affirmé M. Hollande* (M 03.05.2012). Як і в попередньому пункті статті, інформація тут передана досить поверхово, і виглядає так, що учасники розмови нібито повністю дотримуються правил етикетної мовленнєвої поведінки та ввічливості. Але, апелюючи до відеоматеріалу та його транскрипції, стає зрозуміло, що це не зовсім так, адже насправді Ф. Оланд переходить на пряме звинувачення та образу свого адресата: *On est sur le thème du pouvoir d'achat. Avec vous, c'est très simple, ce n'est jamais de votre faute. Vous avez toujours un bouc émissaire* (Pr 03.05.2012). Якщо у репліці **“ce n'est jamais de votre faute”** мовець ще вибудовує висловлювання у непрямій формі реалізуючи стратегію негативної ввічливості, то у репліці *“vous avez toujours un bouc émissaire”* незважаючи на наявний маркер ввічливості *vous*, який на мовленнєвому рівні дозволяє тлумачити висловлення як етикетне, ввічливим його назвати не можна. Оскільки це є відверта образа, дану репліку можна кваліфікувати як неввічливу.

Не дивлячись на те, що цей мовленнєвий акт ігнорується автором статті в газеті *Le Monde*, він привертає чималу увагу журналістів інших французьких видань. Зокрема, на офіційному сайті газети *Le Parisien* автор публікації *“Débat Hollande-Sarkozy: les principales déclarations”* відносить неввічливе висловлення Ф. Оланда в окремий параграф під заголовком *“Invectives”*. Хоча в тексті статті наявний окремий абзац під назвою *“Insultes et dérapages des partisans”*, обговорювана репліка розцінюється журналістом все ж таки не лише як образа чи порушення комунікативної норми, а вже як лайка (P 02.05.2012).

Не обходить стороною дане висловлення і газета *Le Nouvel Observateur*, яка інтерпретує його швидше як докір: *François Hollande a reproché mercredi soir à Nicolas Sarkozy de ne pas assumer son bilan: “ce n'est jamais de votre faute”, lui a-t-il reproché, lors du débat télévisé de l'entre-deux-tours. “Avec vous, c'est très simple: ce n'est jamais de votre faute, vous avez toujours un bouc émissaire”, a lancé le candidat socialiste au président sortant, alors que le débat portait sur le thème du chômage et de la formation des demandeurs d'emploi* (NO 02.05.2012).

Згодом нашу увагу привертає пункт *“Les “mensonges” et les “calomnies”*”, представлений у статті, опублікованій у *Le Monde*. Безперечно, в даному випадку навіть обрані автором цитування говорять про прояв неввічливості, адже образливі звинувачення та лайки домінують у даному фрагменті: *Enfin, les accusations de mensonges et de calomnies ont volé à de nombreuses reprises autour de la table. “Vous mentez” a ainsi lancé Nicolas Sarkozy lorsque François Hollande a affirmé qu'il avait fait une politique pour les plus riches. “C'est décidément un leitmotiv qui devrait pour moi être insupportable, mais qui dans votre bouche finit par être une habitude”, lui a répondu François Hollande. “Vous êtes un petit*

calomniateur”, a même lâché Nicolas Sarkozy au terme d’un ultime échange particulièrement tendu entre les deux candidats (M 03.05.2012).

Сказане вище ще в більшій мірі виявляється в процесі аналізу відеоматеріалу, адже абсолютно очевидним є те, що обмін репліками учасників теледебатів супроводжується підвищенням голосу, перебиванням один одного, активним агресивним жестукуванням та мімікою. Проте, не може не дивувати й те, що обидва опоненти продовжують залишатися в рамках мовленнєвого етикету і через етикетний мовленнєвий акт подяки проявляти гіперувічливість.

François Hollande: *Ils ont compris comment vous fonctionniez.*

Nicolas Sarkozy: *Merci de votre arrogance, mais ça ne me gêne pas.*

François Hollande: *Non, de la réalité* (Pr 03.05.2012).

Значно розширює набір образ та взаємних звинувачень у своїй публікації газета **Le Parisien**. Серед них висловлення Н. Саркозі: *Vos chiffres sont faux* (P 02.05.2012), яке набагато розгорнутіше подається в транскрипції до відеоматеріалу з наявним етикетним формулюванням прохання: *Vous me permettez de revenir sur les chiffres que vous avez donnés, monsieur Hollande, ils sont faux, et je vous en donne la preuve* (Pr 03.05.2012). Розцінюємо цю репліку як ввічливу та етикетну, адже адресант використовує маркери шанобливості та стратегію негативною ввічливості. Тому цілком обґрунтовано можна стверджувати, що саме цей мовленнєвий акт не слід розцінювати як образу, а скоріше як незгоду та негативну оцінку.

Не залишається без уваги і репліка Н. Саркозі, яка далі зустрічається в статті, опублікованій в газеті **Le Parisien**: *M. Hollande, ce n’est pas le concours de la petite blague* (P 02.05.2012). Вирвана з контексту, вона не до кінця зрозуміла. Відеоматеріал та його транскрипції, відображає значно ширше комунікативну ситуацію.

Nicolas Sarkozy: *Quand vous dites “je suis toujours content de moi”, que je ne prends pas mes responsabilités, c’est un mensonge.*

François Hollande: *Vous êtes très mécontent de vous. J’ai dû me tromper, j’ai dû faire une erreur. Je me mets à présenter mes excuses, vous êtes très mécontent de vous.*

Nicolas Sarkozy: *Ce n’est pas le concours de... Monsieur Hollande, ce n’est pas le concours de la petite blague.*

François Hollande: *Non, ce n’est pas la blague non plus. Mais je ne peux pas me faire traiter ici de menteur* (Pr 03.05.2012).

Не може не дивувати те, як опоненти перебиваючи один одного, досить жваво жестукуючи, звинувачуючи один одного, не погоджуючись та докоряючи один одному, залишаються на мовленнєвому рівні в рамках мовленнєвого етикету та ввічливості, а етикетну репліку “*Je me mets à présenter mes excuses*”, що прозвучала з уст Ф. Оланда, вважаємо навіть гіперувічливою.

Отже, як з’ясувалось, не дивлячись на відкрите протистояння обох опонентів на президентську посаду, яке супроводжується взаємними звинуваченнями, докорами та образами, співрозмовники намагаються не порушувати загальних комунікативних норми мовленнєвого етикету. Залишаючись у його рамках, вони знаходять способи виразити свою увічливість, гіперувічливість або ж неввічливість.

В остаточному підсумку зазначимо, що розглянутий матеріал показав, що текст теледебатів, який згодом обговорюється журналістами різних суспільно-політичних видань, набуває певних видозмін через суб’єктивність журналістських тлумачень та втрачає частково свій первинний зміст. Це зумовлено тим, що він потрапляє в комунікативну площину іншого типу дискурсу та функціональних стилів, які його обслуговують, що не може не варіювати інтерпретаційні рамки його розуміння.

Література

1. Арешенков Ю. О. Класифікація функціональних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі / Ю. О. Арешенков // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 1. – С. 43–45.

2. Баранник Д. Х. До питання про інформаційний стиль мови / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1967. – № 6. – С. 3–8.
3. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Офіційно-діловий стиль початку ЧЧ ст. / Н. Я. Дзюбишина-Мельник // Наук. зап. Нац. ун-ту "Києво-Могилянська академія". – К., 2000. – Т. 18. – С. 19–29.
4. Зайцева В. В. Інформаційний стиль в україномовній газеті / В. В. Зайцева // На ниві української філології : [Зб. наук. праць]. – Д. : Пороги, 2003. – С. 232–240.
5. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс : монографія / Наталія Василівна Кондратенко. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 156 с.
6. Черняк Ю. І. Інтердисциплінарні виміри проблеми типології дискурсів та літературознавча аналітика / Ю. І. Черняк // Вісник Запорізького нац. університету. – 2010. – № 1. – С. 94–100.
7. Шейгал Е. І. Семиотика политического дискурса : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Елена Иосифовна Шейгал. – Волгоград, 2000. – 431 с.
8. Kerbrat-Orecchioni C. Politesse, impolitesse, apolitesse, polirudesse : éléments théoriques et étude de cas / Catherine Kerbrat-Orecchioni // (Im)politesse linguistique : enjeux théoriques. – Lyon : Université de Lyon, 2010. – P. 35–61.
9. Chafe W. L. Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and point of view / W. L. Chafe // Subject and topic / ed. by C.N.Li. – N.Y. : Academic Press, 1976. – P. 26–56.

Список джерел ілюстративного матеріалу

10. M : Le Monde, mai 03, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2012/article/2012/05/03/les-moment-cles-du-debat-hollande-sarkozy_1694468_1471069.html.
11. Pr : Presidentielle 2012.ouest-france.fr, mai 03, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://presidentielle2012.ouest-france.fr/actualite/le-verbatim-du-duel-entre-hollande-et-sarkozy-03-05-2012-1500>.
12. P : Le Parisien, mai 02, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leparisien.fr/election-presidentielle-2012/debat-hollande-sarkozy-les-principales-declarations-02-05-2012-1981262.php>.
13. NO : Le Nouvel Observateur, mai 02, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tempsreel.nouvelobs.com/politique/20120502.FAP3275/hollande-a-sarkozy-ce-n-est-jamais-de-votre-faute.html>.